

УДК 811.111'371'42:82-3"20"

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.4.18>

І. І. ШАЙНЕР

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Електронна пошта: irene1005@i.ua

<http://orcid.org/0000-0001-6316-0026>

ТЕМАТИЗАЦІЯ ЕМОЦІЙ У СТРУКТУРІ СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТІВ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ

У статті узагальнено властивості емотивного та лексико-семантичного просторів художнього тексту, визначено основні напрями тематизації емоцій у структурі британських художніх прозових текстів на військову тематику початку XXI століття, описано особливості їхнього функціонування. Значення слова у художньому тексті не лише виражає певну реалію навколишньої дійсності, але й передає різноманітні додаткові відтінки, відображаючи особливості неповторного авторського мислення та світосприйняття. Звісно, насамперед художні тексти з елементами військової тематики характеризуються передачею негативного спектру емоцій та почуттів, що тією чи іншою мірою спричинені війною або військовими діями. Загалом у канві сучасних британських прозових текстів на військову тематику можна виділити такі основні напрями тематизації емоцій, як: використання тематичної лексики, що позначає почуття та переживання людини; лексичні одиниці та структури з особливими емоційно-експресивними відтінками значень; оцінка емоційного стану персонажів (що може надаватися як іншими персонажами, так і самим автором); увиразнення емоційного стану через контекст. Тож у художніх текстах на військову тематику лексико-тематичні одиниці, що вкупі складають емотивний простір художнього тексту, покликані виконувати особливі функції. Чіткі описи психоемоційного стану персонажів, їх експресивне підсилення у тексті наближує читача до художнього світу, робить його співучасником подій, змушує співпереживати разом із героями. Читач стає активним учасником дій та неначе сам потрапляє у моторошну реальність воєнного/повоєнного світу. Автори до найменших деталей змальовують особливості почуттів персонажів, їх смуток, біль і розпач як результат перебігу війни. Все це дає змогу створити максимально реалістичну картину воєнної дійсності, відчуття сили та згубність війни.

Ключові слова: семантична структура, тематизація емоцій, емотивний простір, лексико-семантичний простір, лексико-тематичне поле.

Вступ. Цілісність семантичної структури художнього тексту (далі – ХТ) забезпечується тісними зв'язками між її меншими структурними компонентами: денотативним, концептуальним, ментальним, емотивним та лексико-семантичним просторами ХТ. Аналізом семантичної структури ХТ займалися різні дослідники, зокрема фокусуючись на вивченні лексичного змісту семантичного простору ХТ [Бехта; Но; Lyons; Salkie; Simon-Vandenberg; Toolan]; аналізі емотивності ХТ [Гамзюк; Романова; Но; Hogan; Lakoff; Stockwell]; дослідженні особливостей ХТ на військову тематику [Barlow; Cobley; Piette; Sarma; Smith].

Зазначимо, що з другої половини XX ст. і донині війна залишається популярною темою для художніх творів, зокрема прозового жанру. Події Першої та Другої світових війн, а також нестабільний стан у нинішньому світі привертають увагу сучасних авторів, які на прикладі

минулого намагаються донести нам згубність, спустошливість війни та її вплив на людину. Проте недостатньо уваги зосереджено на британських художніх прозових текстах на військову тематику початку XXI століття, зокрема використання лексико-тематичних одиниць на позначення емоційного стану та почуттів людини та їх ролі у канві ХТ. **Мета** цього дослідження – визначення основних напрямів тематизації емоцій та особливостей їх функціонування у структурі сучасних британських прозових текстів на військову тематику (далі – ТВТ).

Аналіз попередніх досліджень. Чимало лінгвістів наголошують, що існування тексту можливе у формах наших інтерпретацій [Black : 25; Gee : 73; Widdowson : 166]. Використання певних лексичних засобів, надання їм емотивно-стилістичного забарвлення чітко зумовлене авторською інтенцією та має на меті

викликати певну ментальну картину в уяві читача [Gee : 71–72].

Емоційна тональність, створена у ХТ, становить основу емотивного простору, під яким ми розуміємо сукупність емотивно навантажених мовних одиниць, що можуть бути виражені у тексті експліцитно або імпліцитно. У. Но наголошує на існуванні двох основних типів емоційної реакції читача на ХТ: ‘fiction emotions / F-emotions’ (тісно пов’язані з емоційними переживаннями персонажів або залученням читача у події художнього світу) та ‘artifact-emotions / A-emotions’ (відносяться до твору як художнього конструкту, тобто загальний емоційний ефект на читача у процесі читання) [Но : 195].

Серед емоцій, викликаних літературним твором, значну увагу приділяють емоціям співпереживання персонажам [Hogan : 517; Stockwell : 151], що свідчить про здатність ХТ значною мірою впливати на внутрішній світ та почуття людини. Р. Stockwell зауважує поняття емоційних зв’язків із вигаданими героями – дейктична нитка (‘deictic braid’), що з’єднує свідомість читача з уявним ментальним світом ХТ. Майстерно створений художній світ здатний змусити читача відчувати весь спектр емоцій щодо персонажів – на рівні з емоціями, які відчуваємо до реальних людей [Stockwell : 151–153]. Різноманіття текстових емотивних змістів є відносно безмежним, проте можна виділити його два типологічні різновиди: 1) емотивні змісти, включені в наративну структуру персонажа; 2) емотивні змісти, включені в наративну структуру автора-наратора. Отже, емоційний зміст є складником семантичної структури ХТ, що здійснює вплив на читача та викликає певні почуття.

На наш погляд, у семантичній структурі художнього тексту доцільно виділяти ще лексико-семантичний простір. Це сукупність лексичних одиниць та структур і того, що вони означають [Шайнер : 1]. З позицій лексико-семантичного підходу, аналіз структури, у якій слово вжите у контексті, є надзвичайно важливим для інтерпретації його значення [Simon-Vandenberg : 21]. Лексико-семантичному простору характерні три вісі розгортання – семантична, тематична й асоціативна. Тому лексичні одиниці утворюють відповідні мікросистеми – поля, групи, підгрупи [Шайнер : 7–8].

Стилістичні засоби завжди несуть певну додаткову інформацію – або емотивну, або логічну. Стилістична варіативність лексеми веде до вербалізації у тексті оцінних, емотивних, образних компонентів значення. Тому лексико-семантичний простір тісно пов’язаний з емотивним (вплив емотивно навантажених стилістичних засобів на читача).

Результати досліджень. У результаті поетико-інтерпретативного та лексико-семантичного аналізу важко не помітити, що вагоме місце у канві ТВТ відводиться тематизації людських емоцій та переживань. Оскільки емоції є прямим віддзеркаленням дійсності, то центральне у ТВТ лексико-тематичне поле «Людина у воєнному середовищі» [Шайнер : 14] насичене більшою мірою негативними емоціями, спричиненими перебігом війни, такими як страх, злість, смуток, біль, подив. Загалом їх тематизація у ТВТ реалізується у трьох основних напрямках, що схематично наведено на рис. 1.

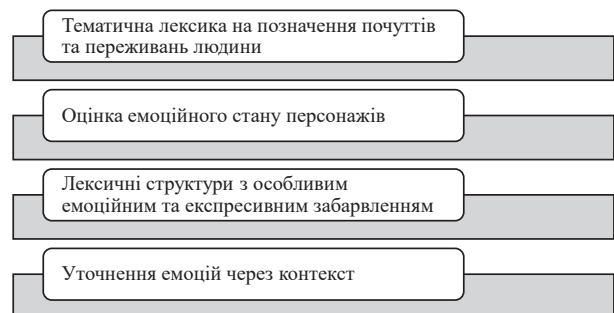

Рис. 1. Основні напрями тематизації емоцій у структурі сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику

Розглянемо кожен із цих напрямів детальніше. **Лексико-тематичне зображення** емоцій та почуттів є прямим і чітко експлікованим у лексико-семантичному просторі ТВТ. Розглянемо кілька прикладів, що виражають почуття персонажів у зв’язку з воєнними подіями: “*Other names, whispered under cover of darkness when I was asleep, seemed to be those of their friends. Heinemann. Leibniz. Schwartz. Laughter when these names were whispered, strange, spiteful laughter with a bright note of guilt and hysteria. They were names I did not recognize, foreign names, and when I asked about them, Cassis and Reine-Claude simply giggled and ran away, arm in arm, toward the orchard*” [Harris : 87];

“He made a friend, a rare thing for him, as the other dockyard workers had him down as something of a loner, but this friend – a young man of his own age named Daniel – seemed to share something of Pieter’s loneliness. Even in the heat, Daniel always wore a long-sleeved shirt, when everyone else was bare-chested, and they teased him about it, saying that he was so shy he would never be able to find a girlfriend” [Boyne 2015 : 295].

Оцінка емоційного стану персонажів може даватися свідком подій, іноді й самим автором [Shen : 199–201]. Наприклад: *“The headless, legless body of Lavinia Nesbit herself was hanging from the Millers’ picture rail. It was so absurd that a laugh began to boil up inside Ursula. It never broke because something shifted – a beam, or part of the wall – and she was sprinkled with a shower of talcum-like dust. Her heart thumped uncontrollably in her chest. It was sore, a time-delay bomb waiting to go off. For the first time she felt panic. No one was coming to help her. Certainly not the deranged ghost of Mrs Appleyard. She was going to die alone in the cellar of Argyll Road, with nothing but Bubbles and the headless Lavinia Nesbit for company”* [Atkinson : 397]. Як бачимо, номінацію емоцій страху та паніки здійснює всюдисущий автор, який чітко вказує на внутрішній стан героїні.

Крім прямого вираження емоцій тематичною лексикою, ТБТ насичені **конструкціями з емоційно-експресивним забарвленням**, що насамперед зумовлено екстремальними ситуаціями, в яких опиняються люди у воєнний час. Емоційно та експресивно навантажені лексичні структури передають всю важкість війни для внутрішнього стану людини, глибокі переживання героїв: *“He speaks with such anger, such a tangled mixture of dread and fear and hostility, that I want nothing more than to reach out and comfort him, and so I do. A moment later, his head is buried in his hands and I realize that he is weeping. I stare, unsure what to do, and he looks up, guarding one side of his face with the flat of his hand so I cannot see how upset he is. “Don’t,” he says, between gulps. “Go back to the barracks, Tristan. Please.” “Will,” I say, reaching forward. “It’s all right. I don’t mind. We all feel it. We’re all lost.” “But, damn it,” he says, turning his face to mine, swallowing as he takes me in. “Jesus Christ, Tristan, what’s going to happen to us out*

there? I’m scared shitless, honest I am” [Boyne 2011 : 164]. Експресивні конструкції допомагають якнайточніше передати читачеві внутрішній стан тривоги та паніки юнаків, які відправляються на фронт. Загалом це – відмінний засіб, що сприяє створенню напруженого емоційного фону оповіді.

У наступному уривку емоційний стан героїні виражений **контекстно**, проте лексичними одиницями, що стосуються сфери емоцій та додатково вказують на почуття людини: *“The electricity went off and she fumbled for the candle on the mantelpiece. Could it get any worse? Ursula took the candle and the whisky bottle to bed, climbed under the covers still in her coat. She was so tired. The flame on the little Radiant fire quivered alarmingly. Would it be so very bad? To cease upon the midnight with no pain. There were worse ways. Auschwitz, Treblinka. Teddy’s Halifax going down in flames. The only way to stop the tears was to keep drinking the whisky. Good old Pammy. The flame on the Radiant flickered and died. The pilot light too. She wondered when the gas would come back on. If the smell would wake her, if she would get up and relight it. She hadn’t expected to die like a fox frozen in its den. Pammy would see the postcard, know that she’d been appreciated. Ursula closed her eyes. She felt as though she had been awake for a hundred years and more. She really was so very, very tired”* [Atkinson : 154]. Описи похмурої квартири, меланхолійні роздуми, втома, бажання заснути і більше не прокинутись – все це вказує на стан глибокої депресії та відчаю Урсули. Уточнення емоцій героїні відбувається через контекст і витлумачується через вплив затяжної війни на психіку людини.

Часто у ТБТ емоційний стан увиразнюється саме контекстом і прочитується лише поміж рядків: *“And what about those old men – eighty, ninety, some of them – locked away for war crimes? Blind old men, sick old men sweetened by dementia, their faces slack and uncomprehending. Impossible to believe that they might once have been young. Impossible to imagine bloody dreams inside those fragile, forgetful skulls. Smash the vessel, the essence evades you. The crime takes on a life – a justification – of its own”* [Harris : 36]. У цьому фрагменті використані лексичні структури слугують засобом непрямого вираження внутрішнього стану героїні. Її емоційний стан спусто-

шеності та самотності, зумовлений далекими воєнними подіями, окреслюється лише через контекст. Під час тематизації емоцій у цьому разі необхідне розуміння не лише ситуативного контексту, але й контексту всього твору. Адже, описуючи на початку роману людей, покараних за злочини у воєнний період, Фрамбуаз робить вступ до своєї історії – історії далекого минулого, тягар якої вона несе впродовж цілого життя та з якою пов'язаний її загальний внутрішній стан.

Висновки. Тематизації емоцій належить особливе місце у канві сучасних британських прозових текстів на військову тематику, а вивчення її особливостей відкриває нові перспективи для глибшого аналізу семантичної структури художніх текстів. У проаналізованих текстах простежується детальне використання тематичної лексики на позначення фізичного

та внутрішнього стану людини у воєнний або повоєнний період. Особливе місце належить тематизації емоцій у зв'язку з перебігом війни, що дає змогу автору максимально реалістично відобразити складний вир емоцій та почуттів, особливості переживання людиною складних подій моторошної воєнної дійсності. Отже, аналіз домінантного у ТВТ лексико-тематичного поля «Людина у воєнному середовищі» та його складників доводить антропологічне спрямування британських ТВТ сучасності. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в детальнішому аналізі лексико-тематичного компонента семантичної структури ХТ, особливостей розвитку емотивного значення у ХТ сучасності, дослідженні властивостей інших лексико-семантичних та лексико-тематичних мікросистем у текстах сучасної британської літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехта І.А. Дискурс наратора в англійській прозі: монографія. Київ: Грамота, 2004. 304 с.
2. Гамзюк М.В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови): монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2000. 256 с.
3. Романова Н.В. Емотивна лексика у мові «творів про техніку» Бернгарда Келлерманна. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2013. № 2. С. 26–32.
4. Шайнер І.І. Лексико-семантичний простір британських художніх прозових текстів на військову тематику: прагматистичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.02.04 «германські мови». Херсон, 2019. 20 с.
5. Atkinson K. *Life After Life*: ebook. 2016. 776 p.
6. Barlow A. *The Great War in British Literature: Cambridge Contexts in Literature*. Cambridge, 2000. 130 p.
7. Bergonzi B. *Wartime and Aftermath: English Literature and the Background 1939–60*. Oxford, 1993. 230 p.
8. Black E. *Pragmatic Stylistics*. Edinburgh, 2006. 166 p.
9. Boyne J. *The Absolutist*: ebook. 2011. 497 p.
10. Boyne J. *The Boy at the Top of the Mountain*: ebook. 2015. 309 p.
11. Copley E. Postmodernist War Fiction: Findley's *The Wars*. *Canadian Literature*. 1995. № 147. P. 98–124.
12. Gee J.P. *How to Do Discourse Analysis*. New York, 2010. 206 p.
13. Harris J. *Five Quarters of the Orange*: ebook. 2001. 522 p.
14. Ho Y. *Corpus Stylistics in Principles and Practice*. London, 2011. 254 p.
15. Hogan P.C. Stylistics, Emotion and Neuroscience. *The Routledge Handbook of Stylistics* / ed. by M. Burke. London; New York: Routledge, 2014. P. 516–530.
16. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor: Metaphor and Thought*. Cambridge, 1993. 245 p.
17. Lyons J. *Semantics (1)*. Cambridge: Cambridge University Press. 1997. 371p.
18. Piette A. *Imagination at War: British Fiction and Poetry, 1939–1945*. London: Papermac, 1995. 352 p.
19. Salkie R. *Text and Discourse Analysis*. London: Routledge, 2001. 115 p.
20. Sarma G. *The War Novel: Hemingway and After*: thesis for the degree of PhD. Shillong, 2001. 223 p.
21. Shen D. Stylistics and Narratology. *The Routledge Handbook of Stylistics* / ed. by M. Burke. London; New York: Routledge, 2014. P. 191–205.
22. Simon-Vandenberg A.-M., Aijmer K. *The Semantic Field of Modal Certainty: A Corpus-Based Study of English Adverbs*. Berlin, 2008. 405 p.
23. Smith A.K. *The Second Battlefield: Women, Modernism and the First World War*. Manchester, 2000. 214 p.
24. Stockwell P. *The Texture of Authorial Intention. World Building: Discourse in the mind* / ed. by G. Gavins, E. Lahey. London, 2016. P. 147–163.
25. Toolan M. *Language in Literature: An Introduction to Stylistics*. New York, 2013. 250 p.
26. Widdowson H.G. *Text, Context, Pretext*. Blackwell, 2004. 185 p.

REFERENCES

1. Bekhta I.A. (2004). *Dyskurs naratora v anghlomovnij prozi* [The narrator's discourse in the English prose texts]: monography. Kyiv: Ghramota. (in Ukrainian)
2. Ghanzjuk M.V. (2000). *Emotyvnyj komponent znachennja u procesi stvorennja frazeologichnykh odyncyj (na materialy nimeckoji movy)* [The emotive component of meaning in the process of phraseological units composing (on the material of the German language)]: monography. Kyiv: KNLU. (in Ukrainian)
3. Romanova N.V. (2013). Emotyvna leksyka u movi "tvoriv pro tekhniku" Berngharda Kellermannna [Emotive vocabulary in the language of the "texts about technology" by Bernhard Kellermann]. *Literary process: methodology, names, tendencies*, no. 2, pp. 26–32.
4. Shajner I.I. (2019). *Leksyko-semantycznyj prostir brytansjkykh khudozhnykh prozovykh tekstiv na vijsjkovu tematyku: prahmastylistycznyj aspekt* [Lexical-semantic space of the British military fiction texts: pragma-stylistic aspect] (PhD Thesis Abstract), Kherson.
5. Atkinson K. (2013). *Life after life*. London: Random House.
6. Barlow A. (2000). *The Great War in British literature: Cambridge contexts in literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Bergonzi B. (1993). *Wartime and aftermath: English literature and the background 1939–60*. Oxford: Oxford University Press.
8. Black E. (2006). *Pragmatic stylistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
9. Boyne J. (2011). *The absolutist*. New York: Doubleday.
10. Boyne J. (2015). *The boy at the top of the mountain*. New York: Doubleday.
11. Cogley E. (1995). Postmodernist war fiction: Findley's The Wars. *Canadian Literature*, no. 147, pp. 98–124.
12. Gee J.P. (2010). *How to do discourse analysis*. New York and London: Routledge.
13. Harris J. (2002). *Five quarters of the orange*. London: Black Swan.
14. Ho Y. (2011). *Corpus stylistics in principles and practice: A stylistic exploration of John Fowles' The Magus*. London and New York: Continuum.
15. Hogan P.C. (2014). Stylistics, emotion and neuroscience. *The Routledge handbook of stylistics* (M. Burke ed.). London; New York: Routledge, pp. 516–530.
16. Lakoff G. (1993). *The contemporary theory of metaphor: Metaphor and thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
17. Lyons J. (1997). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, vol. 1.
18. Piette A. (1995). *Imagination at war: British fiction and poetry, 1939–1945*. London: Papermac.
19. Salkie R. (2001). *Text and discourse analysis*. London: Routledge.
20. Sarma G. (2001). *The war novel: Hemingway and after* (PhD Thesis), Shillong: North-Eastern Hill University.
21. Shen D. (2014). Stylistics and narratology. *The Routledge handbook of stylistics* (M. Burke ed.). London; New York: Routledge, pp. 191–205.
22. Simon-Vandenberg A.-M., Aijmer K. (2008). *The semantic field of modal certainty: a corpus-based study of English adverbs*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
23. Smith A.K. (2000). *The second battlefield: Women, modernism and the First World War*. Manchester: Manchester University Press.
24. Stockwell P. (2016). The texture of authorial intention. *World building: Discourse in the mind* (G. Gavins, E. Lahey ed.). London: Bloomsbury Academic, pp. 147–163.
25. Toolan M. (2013). *Language in literature: an introduction to stylistics*. New York: Routledge.
26. Widdowson H. G. (2004). *Text, context, pretext*. Oxford: Blackwell.

I. I. SHAINER

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages for the Humanities,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

E-mail: irene1005@i.ua

http://orcid.org/0000-0001-6316-0026

THEMATIZATION OF EMOTIONS IN THE STRUCTURE OF THE CONTEMPORARY BRITISH MILITARY FICTION TEXTS

In this article the main peculiarities of the emotive and lexical-semantic spaces of the literary text are generalized, the main directions of the thematization of emotions in the structure of the British military fiction texts of the beginning of the 21st century are identified, the ways of their functioning are briefly described. The meaning of a word in a literary text does not simply express a certain realia of the world, it renders various additional shades reflecting the peculiarities of the original author's thought and world perception as well.

Certainly, first of all the fiction texts with the elements of military themes are characterized by rendering of the negative range of emotions and feelings, which to a bigger or less extent are caused by the war and military actions. In general the following dominant directions of the thematization of emotions can be outlined in the structure of the contemporary British military fiction texts: the use of the thematic vocabulary signifying feelings and emotional experience of a person; lexical units and combinations with a special emotional-expressive shades of meaning; evaluation of the emotional state of the characters (which can be expressed either by other characters or by the author him- / herself); identifying of the emotional state through the context.

Thus, the lexical-thematic units which altogether compose the emotive space of the literary text are supposed to serve special functions in the military fiction texts. Precise descriptions of the psychological and emotional state of the characters, their expressive reinforcing in the texts makes the reader closer to the fictitious world, helps him / her feel as a participant of the events and experience the same things the characters do. The reader takes an active part in the actions and feels as if he / she is immersed in the scary reality of the war / post-war world. The authors depict the feelings of the characters to the tiniest details – their sorrow, pain and frustration as the result of the military actions. All this enables creating of the maximally realistic picture of the war reality, rendering the power and perniciousness of the war.

Key words: semantic structure, thematization of emotions, emotive space, lexical-semantic space, lexical-thematic field.